

- навчально-виховного процесу : зб. наук. праць. – Спецвипуск 5. – Слов’янськ : СДПУ, 2010. – С. 62–68.
9. Самосенкова Т.В. Комунікативно-когнітивний підхід до навчання російській мові іноземних студентів / Т. В. Самосенкова // *Вісник Житомирського державного університету* : зб. наук. праць. – Житомир, 2010. Вип. 53. – С. 42–46.
 10. Степанова І.С. Реалізація комунікативного підходу до викладання іноземних мов у технічних вишах: Матеріали ІХ міжнародної науково-практичної конференції «Гуманізм та освіта». — 2008.
 11. Черпак О. Когнітивно-комунікативний метод навчання іноземної мови у ВНЗ [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu>
<http://confesp.fl.kpi.ua/fr/node/994>.
 12. Chamot, A.U. & O’Malley, J.M. The CALLA handbook: Implementing the Cognitive Academic Language Learning Approach [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://mtweb.mtsu.edu/eslep/esllcalla.htm>

УДК 371.134: 37.016: 81'243

DOI: 10.24144/2617-3921.2019.17.239-248

Олександра Канюк

*кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземних мов ФІФ УжНУ
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-2396-2988>
м.Ужгород, Україна
oleksandra.kanyuk@uzhnu.edu.ua*

Надія Кіш

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов ФІФ УжНУ
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-6950-988X>
м.Ужгород, Україна
nadiia.kish@uzhnu.edu.ua*

До питання визначення окремих функцій іноземної мови в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців

Анотація. Серед завдань системи вищої освіти слід розглядати формування професійної іншомовної комунікативної компетенції, що включає сукупність іншомовних знань, умінь і навичок в області організації і участі в процесах взаємодії в діловій сфері, а саме встановлення ділових

контактів з партнерами, що належать до різних культур, прогнозування та напрямок ефективної комунікації.

Головним недоліком сучасної професійної підготовки студентів - майбутніх фахівців є розрив між теоретичними знаннями і навичками їх практичного використання, і, як наслідок - слабка володіння навичками іноземної професійної комунікації. В статті розглянуті окремі функції іноземної мови в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців.

Ключові слова: іноземна мова, функції мови, компетенції, іноземна професійна компетентність, іноземне ділове спілкування, професійна підготовка.

Abstract. Among the tasks of the higher education system should be the formation of professional foreign language communication competence, which includes a set of foreign language knowledge, skills and abilities in the field of organization and participation in the processes of interaction in the business sphere, namely the establishment of business contacts with partners belonging to different cultures, forecasting and the direction of effective communication.

The main drawback of modern professional training of students, namely future professionals is the gap between theoretical knowledge and skills of their practical use, and as a result – the weak possession of skills of foreign language professional communication. The need to master the skills of foreign language professional communication is determined by social orders of society, associated with social and economic changes in intercultural professional interaction. Therefore, in the process of professional training of future specialists, it is necessary to define separate functions of a foreign language, the study of which substantially contributes to the enhancement of the culture of communication in general and the culture of professional business communication in particular. The article highlights the most important functions of the foreign language, namely, the communicative, educational, functions of the foreign language as a means of forming a professional orientation as sources of information and means of armament with the skills of business communication. Along with the communicative function, much attention is paid to the educational process, which is to ensure the general development of students, to broaden their outlook, to deepen knowledge about the surrounding world, about people speaking the given foreign language, their customs, mentality, peculiarities of national culture, etc. It is worth noting the contribution of the foreign language to the development of the culture of mental work of students through the development of such specific skills as the ability to use bilingual linguistic dictionaries, grammatical and other reference books, the monuments of rational learning of foreign words. Students learn to work independently; there is the formation of preconditions for the development of the need for further self-education.

As is generally known, the basis of the organization of production and public relations, the sphere of service provision, management lies in the ability to

communicate, and this is the purpose of learning a foreign language. Classes in a foreign language become training courses for communication by means of communication, whereas communicative learning (namely, this should be in the process of studying a foreign language) involves the organization of the learning process as a model of the communication process.

Keywords: foreign language, functions of language, competences, foreign language professional competence, foreign language business communication, professional training.

Вступ. Сьогодні прослідковується прагнення до посилення інтернаціональних взаємозв'язків у багатьох галузях науки, техніки, мистецтва і виробництва, консолідації України в всесвітню єдність, що, без сумніву, потребує засвоєння майбутніми спеціалістами вміннями іншомовної комунікації. Для блискучого розвитку і забезпечення конкурентоздатності на світовому ринку Україні необхідні фахівці, які здатні не тільки читати і перекладати фахову літературу іноземною мовою, але й вступати в ділові та міжособистісні контакти.

Підготовка майбутніх фахівців до іншомовної комунікації особливої ролі набуває в контексті Болонського процесу, оскільки володіння нормами міжкультурної професійно орієнтованої комунікації є важливою умовою організації міжнародних ділових зв'язків, мобільності студентів, викладачів та винахідників з метою доступу до можливості здобуття освіти, організації досліджень, викладання та навчання в Європейському регіоні. Володіння вміннями іншомовного спілкування набуває економічної значущості і розглядається як необхідний складник професійної підготовки сучасних фахівців будь-якого профілю, оскільки сприяє більш ефективному формуванню їх професійної компетентності.

На сьогоднішній день в Україні вдало залучено багато іноземних фірм, добродійних фондів та організацій, розвивається міжнародний туризм, функціонують проекти і програми міжнародного характеру в різних галузях, і потреба на фахівців, які володіють вміннями іншомовної комунікації, постійно зростає. Вони задіяні менеджерами з управлінських питань на спільних підприємствах, засновниками рекламних проспектів, консультантами, референтами, адміністраторами, керівниками соціальних фондів, проектів, координаторами інтернаціональних програм, фахівцями з фандрейзінгу не тільки в Україні, але й за її межами.

Варто відмітити, що в науково-методичній літературі часто постає питання стосовно педагогічних умов відмінного засвоєння іноземної мови у навчальних закладах вищої освіти. Такі вчені, як В. Васильєва, А. Капська, А. Москаленко, Г. М'ясоїд, В. Поліщук, Н. Скотна, М. Тимченко та ін. досліджують у своїх працях загальні аспекти комунікативної діяльності. Питання підготовки фахівців до іншомовної комунікації певною мірою розглядають Н.Гайдук, В. Кемінь, І. Ключковська, Л. Клочко, Н. Микитенко,

Л. Нагорнюк, Л. Онуфрієва, Н. Соболев та інші. Теорія та методика навчання іншомовному спілкуванню, розроблені Н.І. Гез, Г.А. Китайгородською, Е.І. Пассовим, С.Г. Тер-Мінасовою та ін. Хоча єдиного розуміння на природу даного феномена ще не вироблено, що викликає потребу подальшого вивчення педагогічних умов засвоєння іноземної мови та іншомовної лексики як його складової в освітньому процесі ВНЗ.

Методологія та методи дослідження. Методологічною і теоретичною основою дослідження є теоретичні підходи, що сформувалися у вітчизняній і зарубіжній педагогіці і психології щодо питань освоєння іноземної мови: теорія єдності свідомості і діяльності, поетапного формування розумових дій (П.Я. Гальперін, П.І. Зінченко, О.М. Леонтьєв, С.Л. Рубінштейн, А.Н. Соколов, А.А. Смирнов, Б.М. Теплов та інші); теорія установки (В.А. Артемов, Б.В. Беляєв, Б.А. Бенедиктом, С.І. Корольов); теорія діяльності А.Н. Леонтьєва; теорія мислення й мови Л.С.Виготський; психологічна концепція розвитку мови Н.І. Жинкіна; концепція міжмовного зіставлення А.А. Залевської; положення про види діяльності та їх взаємозв'язку з розвитком особистості майбутніх фахівців (Б. Г. Ананьєв, П.Я. Гальперін, В.В. Давидов, Н.В. Кузьміна, С.Л. Рубінштейн, Г.П. Щедровицький та інші); методології та методи дослідження вищої професійної освіти (Б.С. Гершунський, В.І. Загвязинський, М.І. Махмутов, М. Н. Скоткін, В. А. Сластьонін та інші).

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблему професійної підготовки майбутніх фахівців немислимо вирішити без включення в освітній процес свідомо організованого навчання спілкуванню, оскільки саме в спілкуванні людина самовизначається. Недоліки комунікативного розвитку фахівця суттєво перешкоджають його професійному та особистісному росту, тому в освітньому процесі особливо важливою є **комунікативна функція** іноземної мови, яка формує комунікативну компетентність (усну та письмову) майбутнього фахівця.

Т.Дементьєва вважає під комунікативною компетентністю сукупність мотивованих знань, умінь і навичок, які необхідні особистості для реалізації мовленнєвої діяльності в навчально-професійній сфері, структура якої включає мотиваційний, мовний, предметно-мовленнєвий і прагматичний складники [3, с.13].

Р.Мільруд в іншомовну комунікативну компетентність повністю закономірно охоплює лінгвістичну компетенцію (мовні знання), дискурсивну (володіння способами поведінки в проблемних комунікативних ситуаціях), діяльнісну (застосування мови в дійсних умовах ефективної праці) [9, с.33].

В.Зикова та В.Сафонова виділяють три складники в іншомовній комунікативній компетенції, особливо, володіння належними мовними, мовленнєвими і соціокультурними знаннями, вміннями і навичками, що дає право особистості комунікативно допустимо і планово варіювати свою мовленнєву поведінку підпорядковано від ефективних факторів одномовного

чи двомовного спілкування [4, с.44]. Ми цілком згодні з думкою цих авторів.

Іншомовна професійна компетентність майбутнього фахівця обумовлює незалежне володіння іномовними дискурсами, схильність управління ними й застосування у змодельованій професійній комунікативній ситуації. Згідно міркувань російської дослідниці З.Коннової, іншомовна професійна компетентність як інтегральна характеристика професійних, ділових, особистісних якостей майбутнього фахівця має бути багатофункціональною, єдиною, гнучкою, мобільною. Вона збагачує кругозір спеціаліста, надає можливість йому в сьогочасних умовах більш вдало втілювати свою фахову діяльність (зокрема співробітництво з закордонними колегами), що дає приводи припускати її однією з узагальнених основ професійної компетенції [8, с.97].

Д.Ізаренков наголошує, що формування комунікативної компетенції у майбутніх фахівців навчальних закладів вищої освіти немовного профілю варто визначитися зрозуміло вираженою потребою професійної спрямованості [7, с.46].

Таким чином, схильність до іншомовної комунікації є на даний час значною особливістю професійної компетентності спеціаліста і, належним чином, іноземна мова стає невіддільним складником підготовки сучасного фахівця будь-якого профілю.

На сучасному етапі розвитку суспільства не можна допустити собі чекати, коли цікаву закордонну наукову фахову статтю перекладуть і опублікують, бо наука значно стрімко рухається вперед, і те, що було новим учора, завтра може бути вже не актуальним. Через те більш за все набуває **функція іноземної мови як засобу формування професійної спрямованості**, посилення інтересу до майбутньої професії, старання здобути знання з різноманітних джерел, одним із яких стає володіння уміннями усної та письмової іншомовної комунікації, яка надає змогу ознайомлюватися зі здобутками науки і практики в визначеній фаховій сфері за кордоном, долучатися до інтернаціональних проєктів і платформ, проходити стажування в одній із закордонних країн, бути задіяними в наукових дослідженнях, а також благополучно працювати на закордонних підприємствах, яких щороку в Україні збільшується.

Ця функція, на нашу думку, повинна здійснюватися у навчальних закладах вищої освіти через організаційний момент усього процесу навчання, зміст самого навчального матеріалу, його професійну направленість, а також через методи викладання цього матеріалу, форми взаємоспівпраці викладачів і студентів під час навчального процесу. Звернемо увагу, що при цьому здобуток наступної важливої мети – фаховий розвиток спеціаліста – буде зрозуміло здобутком ближчих стратегічних цілей, які пов'язані з оволодінням іномовними комунікативними вміннями.

Ще одна вагома функція іноземної мови під час підготовки фахівців

зводиться до забезпечення загального розвитку студентів, розширення їх кругозору, удосконалення знань про навколишнє середовище, про людей, які розмовляють даною іноземною мовою, їх звичаї та традиції, менталітет, особливості національної культури тощо.

Інша визначна функція іноземної мови, яка тісно пов'язана з попередньою, – **виховна**. Під час вивчення іноземної мови, оволодіння вміннями і навичками іншомовного ділового спілкування здійснюється навмисно спрямоване виховання індивіда майбутнього фахівця в цілому, а також формування окремих професійно-особистісних якостей, які необхідні для професійного розвитку спеціаліста. Як відмічає Г.Бичкова, сьогодні в суспільстві помітна тенденція важливості виховного впливу на молоде покоління завдяки ознайомленню культури країн, мову якої вивчають. Досить часто можна почути іноземну мову по телебаченню, інтернет онлайн і радіо, все більше юнаків і дівчат, які навчаються, зустрічаються з носіями іноземної мови, відбувається безперервний обмін студентів. Ба більше, особи однієї національної культури, засвоюють істотні факти, норми і цінності іншої національної культури, тобто має місце процес “акультуризації”. Зароджується поважне відношення до країни та її народу. За таких обставин мова, яка вивчається, є джерелом виховної значущості. Водночас із мовою можуть і повинні опановувати культурно-етичні норми поведінки, притаманні для носіїв мови, правила і норми мовленнєвої поведінки [1,с.27].

З огляду на це варто зазначити, що вагомим джерелом виховних цінностей молоді можуть бути ознаки сучасного англійського мовного етикету. Розмова англійською мовою охоплена натяків, півтонів, напівтверджень. Наприклад, на відміну від багатьох вітчизняних політиків, для яких значно притаманним є вислів “я переконаний”, англійці будуть виражатися більш помірковано: “я вважаю”, “я гадаю”, “я думаю” тощо. Одночасно, мовний етикет британців завбачає право на власну думку, погляди і обов'язок приймати думку іншої людини з повагою, вислухати її, не перебиваючи.

Неможливо не відмітити внесок іноземної мови в розвиток культури інтелектуальної праці студентів за рахунок розвитку таких своєрідних умінь, як уміння послуговуватися двомовними лінгвістичними словниками, граматичними та різного роду довідниками, пам'ятками доцільного опанування іноземних слів. Майбутні фахівці вчаться працювати самостійно, здійснюється формування передумов для розвитку необхідності в наступному самонавчанні.

Опанування іноземної мови похвально сприяє розвитку творчих уподобань, поліпшенню всіх психічних процесів (мислення, пам'яті, уваги, уяви тощо).

Іноземна мова надає можливість збагнути, що є інші, ніж у рідній мові, засоби прояву думок, інші відношення між формою і значенням [2, с.14]. Під час опанування іноземної мови розвиток мислення здійснюється не стільки

завдяки порівнянню з рідною мовою, скільки за рахунок вирішення різних мовленнєво-мислительних завдань, які охоплюють засади проблемності і завжди утруднюються. Перебувають у розвитку такі значні мислительні дії, як порівняння, аналіз, синтез, абстракція. Під час опанування іноземної мови покращуються фонематичний та інтонаційний слух, імітаційні здібності, схильність припускати.

Одночасно, як відзначає Н.Палій, особливості рідної мови повинні братися до уваги на різних періодах опанування іноземної мови під час вибору навчального матеріалу та його організації, в ході самого навчального процесу, при з'ясуванні прийомів і методів роботи), а результати порівняльних аналізів різноманітних мовних систем становити невіддільну частину лінгводидактичних основ оволодіння іншої мови [11,с.232].

У нашій розвідці ми досліджуємо функції іноземної мови в ході професійної підготовки майбутніх фахівців, для яких спілкування є визначним засобом розв'язання фахових завдань і допускаємо, що нині іноземна мова – один з найважливіших предметів програми професійної підготовки, вивчення якого надзвичайно спонукає посиленню культури спілкування у цілому і культури професійного ділового спілкування особливо.

Звісно, в концепції утворення виробництва і громадських взаємин, сфері надання обслуговування, керування покладені в основу уміння комунікувати, а якраз це і є метою навчання іноземній мові. Заняття з іноземної мови стають заняттями навчання комунікації засобами комунікації, адже комунікативне навчання (а саме таким воно має бути в ході вивчення іноземної мови) визначає організацію процесу навчання як моделі процесу комунікації. Під час навчання студенти опановують технікою спілкування, його операційною стороною, мовленнєвим етикетом, стратегією і тактикою діалогічного і групового спілкування, тобто оволодівають уміннями спілкуватися, уладнати контакти з різними особистостями, навчаються розв'язати різного характеру комунікативні завдання, бути мовленнєвими компаньйонами, виявляючи при цьому коректність, благодійність, завзятість.

Ми схвалюємо слушну думку відомої дослідниці І.Зимньої, яка припускає, що “іноземна мова – чи не єдиний предмет у вищому навчальному закладі, в процесі вивчення якого викладач може дозволити собі цілеспрямовано навчати культурі мовленнєвого спілкування дорослу людину” [5,с.32].

Варто теж зазначити, що в Україні діловому мовленню, насправді, лише приступають обучати фахівців, саме тоді, як переважно у багатьох західних країнах – це невіддільна особливість соціально-економічного устрою, де ділове спілкування охоплює всі сфери побуту, через те за цих обставин вивчення іноземної мови слугує визначним **джерелом інформації і засобом озброєння уміннями** ділового спілкування майбутніх фахівців завдяки відповідній організації навчального процесу. Так, наприклад,

справжні матеріали ділових бесід та записів, а так само телефонних розмов, які застосовуються на практичних заняттях із іноземної мови, допомагають студентам опанувати знання і уміння використання належних “кліше” не тільки іноземною мовою, але й рідною.

Міжособистісний аспект фахового ділового співробітництва постає на перше місце за таких обставин, як організація індивідуальних контактів з колегами за кордоном, написання ділових листів, провадження телефонних розмов, організація презентацій, нарад, переговорів. Акцентуємо, що студенти, які опановують іноземну мову, зазвичай, зіштовхуються з труднощами не в оволодінні лексичним матеріалом, через те що лексико-граматична площина більшість сфер фахової діяльності досить ґрунтовно вивчена, наявний широкий вибір лексичних мінімумів і граматичних засобів, які найчастіше застосовуються в тій чи іншій професійній діяльності. Іншими словами, більші труднощі викликає не інформаційний, а контактоустановочний, діалоговий аспект професійної комунікації: як успішно реалізувати презентацію, щоб привабити партнерів, опрацювати листа, заявку на замовлення, долучитися до переговорів, телефонної розмови тощо.

Володіння нормами і правилами ділового спілкування перш за все вагоме в міжкультурному професійному тісному спілкуванні. Ефективний результат інтерактивних ситуацій ділового спілкування певною мірою окреслюється умінням налаштувати міжособистісний аспект професійної комунікації, який є в залежності від осмислення і знання періодів ситуації, стратегій і тактик кооперативного партнерства, інтерактивних мовленнєвих сигналів, особливостей ділової культури компаньйонів, знання тезаурусу відповідного професійного оточення і основне – уміння безпосередньо трактувати комунікативне бажання партнера.

Отже, досліджуючи іншомовне ділове спілкування, уточнимо, що йдеться не тільки про опанування професійною інформацією і лінгвістичними знаннями, але й інтерактивними знаннями, уміннями, навичками.

Формування комунікативної компетенції, яка охоплює і уміння ділового спілкування, реалізується на основі оволодіння:

- енциклопедичними знаннями (зокрема професійний тезаурус і соціокультурні складники, які в діловому спілкуванні відтворюють особливість ділової культури іносоціуму);
- лінгвістичними знаннями, уміннями і навичками застосування мовленнєвими прийомами, завдяки яким комуніканти обмінюються інтенціями і досягають прагматичних цілей;
- знаннями норм, умовностей і приписів ділового спілкування, які прийняті в різних оточеннях (як почати, перервати, припинити діловий діалог, інтерпретувати явні і непомітні стратегії втілення інтенцій партнера завдяки дискурсивним сигналам тощо).

Висновки з дослідження. Отож, іноземна мова стає значущою дидактичною умовою формування комунікативної компетентності як складовим елементом професійної підготовки, і в той же час засобом розвитку мовного індивіду, який володіє арсеналом способів реалізації, різного роду складності під час самореалізації в полікультурному просторі, мовленнєвих дій. Культурологічний підхід під час навчання іноземної мови дозволяє через мову і текст увійти в діалоговий простір декількох культур, а людина, яка знає іноземну мову, примножує культурний фонд країни.

Мета підготовки студентів - майбутніх фахівців до іншомовної професійної комунікації полягає в досягненні ними такого рівня готовності, який був би достатнім для його практичного застосування в їх майбутній професійній діяльності. Необхідність володіння навичками іншомовної професійної комунікації визначається соціальним замовленням суспільства, пов'язаних з соціальними і економічними змінами міжкультурної професійної взаємодії. При цьому розвиток готовності до іншомовної професійної комунікативної діяльності являє собою цілеспрямований мотивований процес освоєння іншомовних знань, умінь і навичок в області організації взаємодії учасників професійної комунікації. Для досягнення найбільшого ефекту розвитку готовності до іншомовної професійної комунікації, формування професійно значущих якостей особистості студентів - майбутніх фахівців необхідний комплексний підхід до навчання із залученням всіх можливих освітніх ресурсів, включаючи творчий потенціал викладача з організації та впровадження активних методів навчання, роботу з підвищення рівня мотивації студентів в процесі навчання іноземної мови та формування у них здатності до самостійної пізнавальної творчої діяльності та комунікативної активності, здатності точного сприйняття і розуміння в процесі комунікації.

Не дивлячись на те, що дана розвідка робить певний внесок у теорію і практику підготовки майбутніх фахівців до іншомовного спілкування, вона не зазіхає на ретельне розв'язання проблеми, багато аспектів якої наполягають чергового дослідження (застосування інформаційних технологій для формування вмій іншомовного спілкування, вдосконалення змісту курсу "Основи іншомовного ділового спілкування", формування індивідуального стилю іншомовного ділового спілкування; більш поглиблене вивчення питань, які пов'язані з іншомовною професійно-орієнтованою комунікацією; розробки варіативних технологій навчання, які носять інтерактивний характер; включення студентів у наближене до дійсного іншомовне професійно-орієнтоване спілкування та ін.)

ЛІТЕРАТУРА

1. Бичкова Г. Пізнавальні та виховні можливості вивчення іноземної мови для формування загальнолюдських цінностей особистості//*Науковий*

вісник Ужгородського національного університету. Серія "Педагогіка. Соціальна робота, вип. 7, 2004. С. 26–28.

2. Миролубов А. Изучение иностранных языков : средство развития личности. Советская педагогика, 1989. С.13-18.
3. Палій Н. Врахування особливостей рідної мови під час оволодіння граматиною другої мови. *Підготовка соціальних педагогів та соціальних працівників в Україні в контексті Болонського процесу, 13-14 грудня 2007 р., Чернівці, Рута, 2007. 383с.*
4. Зимняя И. Психология обучения неродному языку. – М. : Русский язык, 1989. 219с.
5. Бібік Н. Компетентність у навчанні. Енциклопедія освіти. К. : Юрінком Інтер, 2008. С. 408–409. С.408-409.
6. Дементьева Т. Формування комунікативної компетентності студентів-іноземців підготовчих факультетів у процесі навчання., Харків: Харківський національний педагогічний університет, 2005. 12с.
7. Мильруд, Р. Компетнтность в изучении языка// *Иностранные языки в школе, №7, 2004. С.30–36. С.30-36.*
8. Зыкова В. Формирование иноязычной профессионально-коммуникативной компетенции студентов судоводительских факультетов., Санкт- Петербург, 2002. 159с.
9. Коннова З. Развитие профессиональной иноязычной компетенции будущего специалиста при многоуровневом обучении в современном вузе., Тула, 2003. 355с.
- 10.Козак С. Формирование иноязычной коммуникативной компетенции будущих специалистов морского флота., Одесса, 2001.224с.
- 11.Скалкин В. Коммуникативные упражнения на английском языке. – М. : Просвещение, 1983. 128с.
- 12.Пассов Е. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. – М. : Просвещение, 1991. 223с.